

DUMNEZEUL TUTUROR CELOR CARE CRED ÎN EL

Iulia Maria GIUREA

Asistent univ.istat

„Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu

Relația dintre masonerie și Biserică este considerată, chiar și astăzi, un subiect tabu, sau, altfel spus, un subiect mai mult decât sensibil, ale cărui ecouri străbat decenii de conflicte și stigmatizări dintre cele mai categorice. În repetate rânduri, Biserica a arătat o atitudine ostilă în ceea ce privește masoneria. Au fost multe și puternice glasurile care au găsit masoneria vinovată de dorința de a se substitui religiei, fie ea de orice fel. Cu toate acestea, lucrurile sunt departe de a fi clare. Conflictul este deschis făcând loc multiplelor interpretări care, la rândul lor, ridică multe semne de întrebare printre cei ce sunt simpli spectatori ai unei lupte tăcute ce durează de secole.

Așa cum am menționat mai sus, Biserica condamnă în mod evident masoneria și tot ceea ce înseamnă aceasta. Într-un studiu asupra francmasoneriei votat de Sfântul Sinod în 1937, Biserica Ortodoxă Română numea masoneria „un ferment de stricăciune morală, de dezordine socială”¹, considerând-o „o luptă ce ia în sprijinul ei minciuna și întunericul”².

În același studiu se aduce în discuție și numele lui Mihail Sadoveanu și discursul acestuia rostit la o adunare a Marii Loji Naționale: „Liber cu adevărat e numai acel maestru care izbândește a-și domina pasiunile și a se elibera de prejudecăți. Cel care păstrează ura de rasă, obscurantismul violențelor, suficiențele dogmatice, e un sclav ca și cel care nu-și poate domina pasiunile degradante”³. În aceste cuvinte, Biserica nu vede decât un mod voalat al prozatorului, viitor Mare Maestru Federal al Francmasoneriei Române Unite, de a-și exprima ostilitatea cu privire la învățăturile creștine: „sub un val eufemist se întrezărește toată adversitatea masonică față de credința creștină și ideea națională”⁴. Inevitabil, apare o întrebare: să fie, într-adevăr, vorba de o aversiune față de tot ceea ce înseamnă creștinism și idee națională? O dominație a rațiunii asupra dorințelor exacerbate sau asupra dogmelor canonizante se poate traduce prin aversiunea de care e acuzat spiritul masonic al cărui reprezentant este aici Sadoveanu? Este adevărat că „francmasoneria este raționalistă. Ea îi îndeamnă pe membrii săi să supună totul cugetării raționale că filtru suprem

¹ Î.P.S. Mitropolit Dr Nicolae al Ardealului, *Studiu asupra francmasoneriei apud Fabian Anton, Biserica și Masoneria. Slujitori ai cultelor religioase în Masoneria Română. Mic dicționar*. Pitești: Editura Paralela 45, 2007, p. 137.

² *Ibid*, p.139.

³ Neșemnat, „Purificarea masoneriei”, *Adevărul literar și artistic*, an XII, nr.657, 09 iulie 1933, p.1.

⁴ Î.P.S. Mitropolit Dr Nicolae al Ardealului, *Studiu asupra francmasoneriei apud Fabian Anton, op.cit.*, p.120.

pentru tot ce au să admită”¹. Se pare însă că spiritul raționalist este puternic condamnat de Biserică. Astfel, printre motivele pentru care masoneria este osândită de Biserică se numără și acesta al criteriului raționalist: „din raționalismul și naturalismul său, francmasoneria deduce în mod consecvent o morală pur laică, un învățământ laic reprobând orice principiu moral „heteronom” și orice educație ce rezultă din credința religioasă și din destinația omului la o viață spirituală eternă. Materialismul și oportunismul cel mai cras în toate acțiunile omului este concluzia necesară din premisele francmasoneriei”². Așadar, materialismul este încă un cap de acuzare adus masoneriei de către biserică. Surprinzător sau nu, cu câțiva ani înainte ca acest studiu să fie votat de Sinod, Sadoveanu are intuiția de a răspunde unor acuzații încă neformulate în mod direct. Astfel, într-un articol din *Adevărul literar și artistic* din 1933, prozatorul spunea, vorbind despre generația sa că „a crescut în școala materialismului”³. Ce este mai interesant, e faptul că acesta a găsit în masonerie o evadare sau mai bine zis un refugiu: „Când am simțit pustiul acestei doctrine, am cercat să mă orientez către altceva. În masonerie mi-am întors sufletul către spiritualitate și Dumnezeu”⁴.

În aceeași cuvântare, scriitorul spunea despre organizația din care făcea parte: „În realitate nu suntem decât o societate închisă, cu o doctrină care ar fi de dorit să fie a întregii umanități. Cei puțini de astăzi ne oferim jertfa desinteresată unui înalt ideal. Taina aceasta într-adevăr este mare, cum spun cărțile sfinte, dar e o cu totul altă taină”⁵. Iată o tentativă de a defini ceea ce este masoneria. Considerăm că este important să insistăm încă puțin asupra acestei încercări de definire a noțiunii de masonerie în special în cazul în care Biserica i-a pus unele etichete mai mult sau mai puțin meritate. Sadoveanu numește masoneria „o asociație de oameni de bine”⁶. „Pentru mulți membri ai Masoneriei, aceasta înseamnă, pur și simplu, o organizație ce pare să combine caracteristicile unui club cu cele ale unei societăți de binefacere. Ei descoperă aici un anumit element religios, dar, întrucât li se spune că discuțiile cu caracter religios – care înseamnă, bineînțeles, controverse religioase cu caracter sectant – sunt interzise în interiorul Lojilor, ei ajung la concluzia că Masoneria nu este o instituție religioasă și că învățăturile ei au doar un rol suplimentar și secundar față de orice doctrină religioasă pe care se întâmplă să o susțină”⁷. Întorcându-ne la Sadoveanu, căci în jurul lui se concentrează întreaga esență a acestei lucrări, el expune, cât se poate de clar, modul în care funcționează instituția masoneriei: „Masoneria onorează munca, disciplina, legalitatea, științele și artele; dă familiei și Patriei un caracter sacru; respinge mijloacele violente de schimbare socială; caută progresul nu în formule și etichete, ci în ameliorarea omului”⁸. Bineînțeles, se poate spune că în acest caz masoneria este descrisă din interior, de o persoană implicată în cel mai profund grad în mecansimele ei fiind astfel atinsă de subiectivitate. Cu toate acestea, nicăieri masoneria (și implicit Sadoveanu) nu atacă în mod vădit

¹ *Ibid.*, p.113.

² Î.P.S. Mitropolit Dr Nicolae al Ardealului, *Studiu asupra francmasoneriei apud* Fabian Anton, *op.cit.*, p.138.

³ Nesemnăt, „De vorbă cu Mihail Sadoveanu despre masonerie și despre ultimul său roman”, *Adevărul literar și artistic*, an XII, nr. 658, 16 iulie 1933, p.1.

⁴ *Ibid.*

⁵ Nesemnăt, „Purificarea masoneriei”, *Adevărul literar și artistic*, an XII, nr.657, 09 iulie 1933, p.1.

⁶ Nesemnăt, „De vorbă cu Mihail Sadoveanu despre masonerie și despre ultimul său roman”, *Adevărul literar și artistic*, an XII, nr. 658, 16.07.1933, p.1.

⁷W.L. Wilmshurst, *Masoneria și intelesul ei tainic*, Bucuresti, Ed. Herald, 2014, pp. 21-22.

⁸ Nesemnăt, „De vorbă cu Mihail Sadoveanu despre masonerie și despre ultimul său roman”, în *Adevărul literar și artistic*, anul XII, nr. 658, 16.07.1933, p.1.

sau direct dogma creștină, din contră. Cuvântul de ordine însă este toleranța. Francmasonul dr. Kurt Reichl scrie în *Blaubuch* a Masoneriei austriece care se află în legătură atât cu cea din Anglia cât și cu cea din România următoarele: „Francmasoneria este în ființa ei adânc pătrunsă de ideea că, pe terenul credinței, nu poate fi dogmatizată o anumită convingere privitor la ceva imposibil de cunoscut. Ea stă pe punctul de vedere cel cu adevărat tolerant, că fiecare are să-și facă socoteală cu infinitul după trebuințele sale religioase. Felul credinței, de semnul ce-l dă fiecare noțiunii sale despre Dumnezeu, nu e pentru Francmasonerie nimic, pentru că totul este conducerea etică a vieții care rezultă din concepția despre lume a respectivului îns”¹. Masoneria își asumă acel rol suplimentar despre care am discutat mai sus, dându-i omului posibilitatea să facă uz de rațiunea cu care este înzestrat, să discearnă și să aleagă; altfel spus „fiecăre individ, cu sufletul și cu conștiința sa, alcătuiește o lumea aparte și o problemă”². Același Reichl reușește să surprindă în mod cât se poate de clar diferențele fundamentale dintre masonerie și creștinism: „Francmasonul, așa cum îl înțeleg eu (!!) nu e ateu, concepția despre lume a Francmasoneriei are principiul unei ființe supreme, unei ultime temelii spirituale a existenței. Dar cu deosebire fericită (*heilsarmee*), antidogmatică față de dogma Bisericii infailibile și singura mântuitoare, că ea lasă conținutul, culoarea noțiunii de Dumnezeu subiectivismului fiecăruia”³. Din acestea reiese că și masoneria are, în centrul credinței sale, o ființă supremă, un Mare Arhitect al Universului așa cum îl numesc inițiații.

De menționat este și faptul că există o anumită asemănare, la nivel ritualic dacă îl putem numi așa, între credințele masonice și cele creștine. Se vorbește de Hiram Abiff ca fiind un prototip, ca un Maestru al cărui traseu cel ce urmează a fi inițiat trebuie să-l urmeze. Bineînțeles, întreaga sa istorie este una simbolică. Totuși, „dacă această povestire va fi examinată mai atent, se va constata că există o corespondență evidentă între această relatare și cea a morții Maestrului Creștin, așa cum este prezentată în Evanghelii, și nu mai este nevoie să spunem că Masonul care înțelege semnificația ultimei o va înțelege și pe prima, ca și aluzia ascunsă pe care o sugerează. Într-un caz, Maestrul este răstignit între doi tâlhari; în celălalt, el este dat morții între doi răufăcători. Într-un caz, apar tâlharul pocăit și cel nepocăit; în celălalt, este vorba de conspiratori care își mărturisesc vina de bunăvoie și sunt iertați, iar ceilalți sunt găsiți vinovați și uciși”⁴.

Așa cum am menționat anterior, masoneria nu apelează la etichetări dogmatice oferind libertate individului, libertate care este judecată de către Biserică drept indiferență față de o credință care se vrea absolută. În lumina acestei afirmații considerăm că este potrivit să amintim o mărturisire care îi aparține lui Sadoveanu: „Eu în masonerie am cunoscut pe Dumnezeu. Negreșit, nu Dumnezeu antropomorf al mulțimilor ignorante, nici cel exclusivist al profesioniștilor; ci Dumnezeuul tuturor celor care cred în el”⁵. Acest Dumnezeu al tuturor celor care cred în el pare a fi unul dintre focarele conflictului dintre Biserică și masonerie. Încă o dată, masoneriei i se impută faptul că nu prezintă „nici o grijă pentru unificarea sufletelor în aceeași credință creștină, ci insul

¹ Î.P.S. Mitropolit Dr Nicolae al Ardealului, *Studiu asupra francmasoneriei apud Fabian Anton, op.cit.*, p.132.

² Neșemnat, „De vorbă cu Mihail Sadoveanu despre masonerie și despre ultimul său roman”, în *Adevărul literar și artistic*, anul XII, nr. 658, 16.07.1933, p.1.

³ Î.P.S. Mitropolit Dr Nicolae al Ardealului, *Studiu asupra francmasoneriei apud Fabian Anton, op.cit.* p.133.

⁴ W.L. Wilmhurst, *op.cit.*, p.46.

⁵ Neșemnat, „De vorbă cu Mihail Sadoveanu despre masonerie și despre ultimul său roman”, *Adevărul literar și artistic*, an XII, nr. 658, 16 iulie 1933, p.1.

e justificat în tendința de a avea o atitudine cu totul individuală în chestiunea religioasă”¹.

Mergând mai departe, trebuie adus în discuție studiul relativ recent al lui Ion Simuț în care vorbea despre crezul masonic al lui Sadoveanu considerând că acesta „și-a rezumat esența în patru principii inalienabile: credința în Dumnezeu, devotament față de Patrie și Rege, respectul familiei și al legilor țării, preocupări de ordin național”². Astfel, apare un Sadoveanu cu totul diferit de cel conturat, în termeni diametral opuși, de reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române. Nu se vorbește despre ostilitate față de ideea națională, ci de devotament față de patrie; nu se vorbește despre aversiune față de religie și creștinism ci de însăși credința în Dumnezeu. Din această perspectivă, se pare că Sadoveanu –masonul Sadoveanu, se găsește între oglinzi paralele. Accentul cade pe cine privește și pe ce vrea să vadă și mai puțin pe ce se vrea a fi văzut.

Din studiul lui Ion Simuț menționat anterior, se desprinde ideea că Mihail Sadoveanu, ca mason, își desfășoară existența în funcție de cele patru coordonate care alcătuiesc crezul său masonic. Acestea pot fi rezumate în felul următor: credința în Dumnezeu, Patria, familia și ideea națională. Nu în mod întâmplător, relația cu Divinitatea este cea care apare pe primul loc în cadrul sistemului care îl definește pe prozator. Sadoveanu „aparține, având gradul 33, unei loji francmasonice de rit scoțian, care nu este incompatibilă cu creștinismul”³. De altfel, așa cum am văzut, acesta mărturisea că în masonerie l-a cunoscut pe Dumnezeu. Bineînțeles, cunoașterea lui Dumnezeu capătă, în contextul dat, nuanțări diferite: „trebuie să subliniem fundamentul unei religiozități eterogene pentru opera sadoveniană – un eclecticism situat totuși în anumite limite, dar în niciun caz nu poate fi vorba de un ortodoxism pur”⁴.

Dimensiunea religioasă și mai ales amprentele lăsate de aceasta în operele lui Sadoveanu, fac obiectul acestei lucrări. Totuși, în încercarea de a identifica reflexele dobândite de scrierile sadoveniene prin prisma apartenenței la această organizație, dar și pentru a putea înțelege mai bine credința lui în Dumnezeul tuturor celor care cred în el, trebuie să avem în vedere următorul aspect valabil, în general, pentru toți scriitorii români ale căror filosofii au stârnit controverse în rândul celor care susțin doctrinele ortodoxe, aspect aplicabil, în special, în acest caz, al lui Sadoveanu: „Ortodoxismul nu este pentru scriitorul român credincios literă de lege așa cum este catolicismul pentru romanul catolic francez”⁵.

Dacă viața și activitatea de mason se desfășurau, așa cum am văzut în jurul celor patru coordonate, în mărturisirea făcută de Sadoveanu cu privire la ceea ce înseamnă Dumnezeul descoperit în masonerie pentru el, la o citire atentă se pot descoperi trei accepții diferite ale aceleiași noțiuni. Cu alte cuvinte, analizând *ad litteram* acea mărturisire a prozatorului, un cititor atent descoperă chiar esența credinței sale religioase. Astfel se vorbește de un „Dumnezeu antropomorf” care aparține unei clase ignorante, dar și de un Dumnezeu „exclusivist, al profesioniștilor”. Ambele concepte erau negate de Sadoveanu în sensul că scriitorul își recunoștea Dumnezeul în acela „al tuturor celor care cred în el”. Așadar, la un alt nivel, înglobat în sistemul principal al crezului masonic sadovenian, apare unul nou, un microsistem, dacă îl putem numai

¹ Î.P.S. Mitropolit Dr Nicolae al Ardealului, Studiu asupra francmasoneriei apud Fabian Anton, op.cit., p.132.

² Ion Simuț, *Vămile posterității. Secvențe de istorie literară*. București: Editura Academiei Române, 2012., p.54.

³ Ion Simuț, „Sadoveanu francmason”, *Romania literara*, anul XXIV, nr.16, 18 aprilie 1991, p.8.

⁴ *Ibid.*

⁵ *Ibid.*

așa, al credințelor religioase, microsistem care îl definește pe scriitor din acest punct de vedere mai mult prin negare decât prin afirmare, bazându-se pe trei concepte: antropomorfizare, exclusivitate și universalitate.

În primul rând, Sadoveanu nu recunoaște existența unui Dumnezeu așa cum îl percepe majoritatea, nu acceptă posibilitatea existenței unei ființe superioare antropomorfe. De altfel, în capitolul XI numit *Despre adevăratele automate* din *Soarele în baltă sau aventurile șahului* această convingere a scriitorului este ilustrată subtil într-un pasaj plin de semnificații:

„- Ascultă, Petre, a zis într-o zi Domnul cătră chelarul său, văd că, pe pământ, sârmanii urmași ai lui Adam se străduiesc să inventeze felurite lucruri de petrecere ori de folos, minunându-se ei singuri de ceea ce fac și închipuindu-și că le-au născocit ei exclusiv. Au făcut roata și pârghia, au descoperit focul, au captat aburul, se necăjesc să degaje forța electrică, joacă șah. Au iluzia că homo-artifex a alcătuit și alcătuește toate acestea și sunt dispuși să acorde acestor două vocabule o prerogativă divină.

- Știi și eu ce să cred, Doamne? a răspuns sfântul Petru. Iluzia e de multe ori mai puternică decât realitatea

- Fără îndoială. Am dat acestui joc al imaginației putere, pentru ca mașina primă pe care am acordat-o umanității să aibă oleul care îi trebuie. Muritorii admiră roata și aburul, uitând în primul rând să admire inteligența elastică pe care le-am hărăzit-o. Oamenii fac caz mare, astăzi, de abur, pe care au să-l întrebuițeze ca să miște roțile. Mîni vor găsi electricitatea, transformând-o în lumină. Va veni un timp când se vor vădi și undele cărorora ei le spun herțiene. Infinitul posibilităților și forțelor vă rămânea încă întreg când ei vor socoti că sunt aproape să-l istovească. De câte ori vor degaja ceva, vor fi în situația copiilor care găsesc un obiect și-și închipuie că e al lor. Cu cât vor înainta spre insondabil vor avea iluzia că sunt ei totul; pe când în realitate totul e esența eternă din care ei dețin numai o infimă scânteie. Cu cât se lărgește domeniul a ceea ce numesc ei știință, cu atât mai mult ar trebui să înțeleagă forța supremă. S-au mărginit să-mi dea un nume, să mă imagineze bătrân cu barbă, nu știu de ce; să-mi acorde o tovarășie ca cea din prezența anecdotă, să puie în sama mea poveștile revelațiilor, când lumina le-am acordat-o pentru o înțelegere mai înaltă”¹.

O lectură atentă a fragmentului evidențiază câteva trăsături definitorii. Primul lucru de observat este faptul că se creează două planuri paralele și întrucâtva antitetice.

Pe de o parte, „sârmanii urmași ai lui Adam” reprezintă centrul unuia dintre ele. Acest plan însă este ordonat de cuvinte precum străduință sau închipuire. În ochii unui Dumnezeu antropomorf care nu face altceva decât să observe și să comenteze ceea ce se întâmplă pe Pământ alături de chelarul sau – iată o fină ironie a marelui prozator: ce poate fi mai omenesc decât atât?, ființele umane sunt condamnate să ducă o viață care gravitează în jurul iluziei. Vorbim de un Creator umanizat care își privește creația și, în același timp, încearcă să inventarieze creațiile creaturii. Și totuși, toate cele alcătuite sau descoperite de cei creați nu îmbracă decât haina iluziei căci sârmanii oameni „au iluzia că homo-artifex a alcătuit și alcătuește toate acestea”. Însă până

¹ Mihail Sadoveanu, *Soarele în balta sau aventurile șahului*, București: Editura Minerva, 1971, pp.219-220.

și iluzia este dată de atotputernicul Creator care se găsește de astă dată în poziția observatorului. Mai mult, acesta spune: „Am dat acestui joc al imaginației putere, pentru ca mașina primă pe care am acordat-o umanității să aibă oleul care îi trebuie”. Cu alte cuvinte, din dialogul citat se poate înțelege că iluzia ca joc al imaginației e mai puternică decât însăși realitatea și, ce e și mai important, inteligența nu e altceva decât resortul primordial al umanității. Intrând în jocul de cuvinte și de idei pe care ni-l propune Sadoveanu, nu putem decât să acceptăm imaginea unui Dumnezeu care sugerează ca prim vehicul al omenirii inteligența, sau altfel spus, rațiunea. Iată, așadar, unul dintre reflexele învățăturilor masonice.

Am văzut în prima parte a discuției noastre ca rațiunea funcționează ca un filtru pentru modul în care lucrează masoneria fiind totodată și unul dintre principiile mecanismelor ei. Aici însă interesează modul în care prozatorul reușește să camufleze ideea aceasta în rândurile scrierii sale. Despre această abilitate de a îmbrăca ideile în cuvinte a lui Sadoveanu, Alexandru Paleologu spunea: „În loc să fie simulată, cum vedem la unii (căci se vede), la Sadoveanu erudiția e disimulată, încorporată formativ în actul de creație[...]”¹. Nimic mai adevărat: Sadoveanu reușește să împletească două lucruri diametral opuse într-un mod cât se poate de rafinat și, în același timp, plin de o ironie dintre cele mai alese: Dumnezeul atotputernic, atoateștiutor (și antropomorf!) anunță așa-numita domnie a rațiunii sau a inteligenței pe care el însuși a hărăzit-o oamenilor. Este vorba, fără îndoială, de acea rațiune atât de vehiculată în interiorul cercurilor masonice, acea rațiune care, în opinia celor ce se închină ei, trebuie să guverneze întreaga viață a ființelor umane a căror activitate se dorește a fi construită pe imperativele ei. În fond, Rațiunea și nimic altceva ridică ființa la statutul uman, numai ea înzestrea omul și îl ridică astfel deasupra celorlalte creaturi.

Schimbând însă registrul, același Dumnezeu care aduce un elogiu inteligenței umane și condamnă oamenii pentru că, într-un fel sau altul, au uitat să o prețuiască și să o admire, reduce ființa umană și puterea ei de creație la aproape nimic: „de câte ori vor degaja ceva, vor fi în situația copiilor care găsesc un obiect și-și închipuie că e al lor”. Cu alte cuvinte, nici măcar o creație nu le-a aparținut și nu le va aparține celor creați, căci totul nu e altceva decât forța supremă. Această forță supremă reprezintă centrul celui de-al doilea plan despre care vorbeam mai devreme.

Așa cum am văzut, pe de o parte, într-o poziție umilă, apar oamenii supuși iremediabil puterii iluziei. Supunerea lor este privită însă prin lentila unui ochi ce surpinde cu ușurință panorama întregii umanități. În goană după dorința de a ocupa locul creatorului, de a stăpâni și de a nu fi stăpâniți, de a domina cele văzute și cele nevăzute omul devine mult prea mic în fața Celui Mare: „Cu cât vor înainta spre insondabil vor avea iluzia că sunt ei totul; pe când în realitate totul este esența eternă din care ei dețin numai o infimă scânteie”. Pentru a încerca să pătrundem adevărata semnificație a esenței eterne și totodată a forței supreme la care face referire Sadoveanu tocmai prin vocea unui Dumnezeu care pare să nu înțeleagă incapacitatea omului de a acorda adevărata ei importanță inteligenței ce-i revine prin datul divin, considerăm că este important să avem în vedere și următorul dialog dintre alte două personaje ale aceleiași scrieri a prozatorului moldovean:

„[...] Nicăieri pe unde am trecut, în Italia, n-am văzut atâta pasiune pentru jocul

¹ Alexandru Paleologu, op.cit., p. 26.

nostru. Sculptorii în lemn și-n os fac afaceri minunate, mulțămind lui Dumnezeu pentru bună rânduială a lucrurilor din această lume.

Părintele episcop a devenit serios:

- Doctore, a zis el, să nu amestecăm chestii așa de mici cu ceea ce este etern și incomensurabil.

- Rog pe excelența voastră să mă ierte, s-a împotrivit maurul, pentru Cel-Etern nu este nici mare, nici mic. Suprema Înțelepciune și Suprema Cunoaștere cuprinde tot: «En to pan», cum spuneau cândva inițiații elini de la Eleusis. Unul-tot! Așa fiind, jocul nostru face parte din rânduiala lui Dumnezeu”¹.

Pentru a putea înainta cu analiza noastră, trebuie, în primul rând, să cunoaștem cei doi actanți ai acestui dialog. Numele maurului este Abu-Selim, un sarasin, „cel mai teribil jucător de șah de la Cordova și în toată Spania. Joacă cu trei adversari deodată, fără să vadă tabla de șah”². Părintele episcop este nimeni altul decât Excelența Sa, episcopul Gerardo de Florența. Așadar cei doi, deveniți mai târziu parteneri de șah, aparțin unor categorii total diferite: pe de o parte, maurul Abu-Selim este medic încadrându-se prin meseria sa într-o categorie cu totul diferită de tagma religioasă din care face parte episcopul. Extrapolând, se poate spune că sunt puse față în față, în mod ingenios, religia și rațiunea – care în acest caz poartă haina științei medicale. Mai mult decât atât, prin figurile celor doi, Sadoveanu pune față în față (și în dialog!) două dogme religioase fundamentale: cea creștină și cea musulmană. Iată așadar termenii unei ecuații a cărei rezolvare nu a fost găsită nici până astăzi mai ales dacă este citită în cheia relației dintre religie și știință, sau, în termeni mai apropiați prezentei lucrări, dintre dogmă și rațiune. Pentru episcopul Gerardo, lucrurile sunt aparent clare și nu trebuie confundate sau amestecate. La ideea maurului, care îl vede pe Dumnezeu răspunzător de bunul mers al lucrurilor cu adevărat laice, episcopul recomandă, schimbându-și starea de spirit, o rețetă care în creștinism nu a dat greș secole de-a rândul. „Să nu amestecăm chestii așa de mici cu ceea ce este etern și incomensurabil”, spune acesta. Răspunsul lui Abu-Selim este însă cel care pune în mișcare întregul raționament filosofic care se află în spatele acestui dialog: „En to pan”. Astfel, un personaj al scriitorului moldovean dezgroapă o relicvă din vremuri demult uitate și odată cu ea o amplă filosofie care își găsește rădăcinile în concepțiile alchimiștilor din Egiptul îndepărtat. Ca urmare, cititorul atent are revelația unui Sadoveanu cu totul diferit care se desparte definitiv de acele clișee numite de Alexandru Paleologu platitudinilor idolatre: „Cea mai nevoieasă a încăput în formula «Ceahlăul literaturii noastre» (soră bună cu « Luceafărul poeziei românești» = Eminescu) [...] la acestea se adăugă negreșit: refuzul civilizației urbane și apologia sufletelor simple, duișia moldovenească, tra-la-la etc”³.

Așadar, trecând în revistă toate aceste particularități ale scrierii lui Sadoveanu, am încercat să surprindem substanța aceluia microsistem al credințelor religioase ale scriitorului de care vorbeam la început – iar când spunem religioase nu ne referim doar, în sens strict, la cele care au legături cu biserica. Dacă ne întoarcem asupra mărturisirii scriitorului, care, de altfel, a constituit fundamentul acestei discuții, am demonstrat că putem recunoaște cele trei coordonate pe care le

¹ Mihail Sadoveanu, *op.cit.*, p.184.

² *Ibid.*, p.179.

³ Alexandru Paleologu, *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu*. Ediția a III-a. București: Editura Cartea Românească, 2006., p.27.

identificasem anterior în operele sale. Am văzut Dumnezeu antropomorf care El însuși nu înțelege de ce oamenii insistă să îl vadă umanizat: „S-au mărginit să îmi dea un nume, să mă imagineze bătrân cu barbă, nu știu de ce”, Dumnezeu pe care Sadoveanu nu îl acceptă, sau cu alte cuvinte îl neagă. Am discutat și despre Dumnezeu exclusivist a cărui intoleranță este evident subliniată de prozator. Dumnezeu pentru care optează Sadoveanu, cel pe care îl descoperă în masonerie, este cel al tuturor celor care cred în el, este un Dumnezeu universal, unul care nu e nici antropomorf, nici răzbnător. Explicația acestuia ne-o oferă chiar prozatorul pentru care „fiecare individ, cu sufletul și conștiința sa, alcătuiește o lume a parte și o problemă”¹.

BIBLIOGRAFIE

A. Surse primare:

SADOVEANU, Mihail: *Divanul persian. Soarele în baltă sau aventurile șahului. Poveștile de la Bradu Strîmb. Fantazii răsăritene*. București: Editura Minerva, 1971.

B. Surse critice și teoretice

ANTON, Fabian: *Biserica și Masoneria. Slujitori ai cultelor religioase în Masoneria Română. Mic dicționar*. Pitești: Editura Paralela 45, 2007.

PALEOLOGU, Alexandru: *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu*. Ediția a III-a. București: Editura Cartea Românească, 2006.

SIMUȚ, Ion: *Vămile posterității. Secvențe de istorie literară*. București: Editura Academiei Române, 2012

WILMSHURST, W.L.: *Masoneria și înțelesul ei tainic*. În românește de Ilie Iliescu. București: Editura Herald, 2014.

În periodice:

SIMUȚ, ION: „Sadoveanu francmason”, *România literară*, an XXIV, nr.16/1991.

NESEMNAT: „De vorbă cu Mihail Sadoveanu despre masonerie și despre ultimul său roman”, *Adevărul literar și artistic*, an XII, nr.658/1933.

NESEMNAT: „Purificarea masoneriei”, *Adevărul literar și artistic*, an XII, nr.657/1933.

¹ *Ibid.*